

Nyolcvankét évesen kapta élete első film-főszerepét. A Konyechben alakított bankrabló nyugdíjasának figurájával az amerikai filmiskolák legnagyobbjait idézi. A rendszerváltás előtt több teátrumnak is vezetője volt. Az Irodalmi Színpad direktoraként teremtett alapot a majdani művész-színház, a Radnóti megvalósításához. A hatvanas években tagja volt az MSZMP

Központi Bizottságának, a rendszerváltás után buddhista főiskolára járt. SZTANKAY ÁDÁM írása.

„Ezen a Keresen senki ne keressen olyan vonást, amely fellelhető Keresen.” Váci Mihály írta ezt a nyíregyházi színház vendégkönyvébe, a magaskiccelte Keres Emil-portré mellé, a hatvanas években. Édesanyját látogatta a költő a városban. Keres mellett vele volt Avar István, Kádár János, több megyei pártvezető is. Váciéknál sztrapacskaettek, majd irodalmi estet néztek a teátrumban. Interneten idézi az epizódot szemtanú családi barát.

Keres Emil színművész, hajdani és többszörös színgazgató testközelből ismerte a rendszerváltás előtti évtizedek legnevesebb, olykor ördögi alakjait. Kádárkori kapcsolatainak pusztája ténye erős kontúrú, diabolikus portréra sarkallhat. Terjedő, jelen idejű betegség a csőlátás. Mert persze mindenképp van.

A többször

KERES EMIL VENDÉGKÖNYVE

Keres Emil személyes emlékei még a tegnapiánál sötétebb korszakot is szélesebb panorámában mutatják. A második világháborúban volt kamasz. Bombahullásban rótt egyszer lázasan az utcákat, hegedűtanára lányával megélt szerelmi csalódás okán. Légvédelmi tűzoltó volt amúgy, de akkor épp a halált kívánta. Romantikus töredék. Pofon is csattan benne, komikummal fűszerezi. Mikor mégis lebotorkált álmomáshelyére, főcsővezetője az elvesztett sisakját kérte számon. De nem annak hiánya miatt jött a saller, hanem mert ment volna megkeresni az elhagyott „kobakot” a pusztulásban.

Keres Emil úgy hiszi: veszett korból csak a borzalmat illene hangsúlyozni. De aki megélt, mást is megtapasztalt. Kér mégis: a háború – mások érzékenysége miatt – maradjon ki a történetéből.

Szállodai szobájában találkoznak, a margitszigeti Termálban. Lágymányosi lakos, de amikor pénztárcája engedi, befizet a gyógyszállóba néhány nap frissülésre. Jól érzi magát a város szívében. Parádi vizet iszunk. Az íze kénes, de gyógyhatású.

Édesapja korán jutott árvaságra. Nevelőintézetben a szíjgyártást tanulta ki, ahhoz jött később a bórdíszművészség. Hadseregbe sorozva Szombathelyre került. Antikatona-ként sokszor volt fog-

dán. Onnan rálátott a jegyzőképző internátus étkezdéjére, ahol egy szépséges, szőke, kék szemű parasztlány osztotta az ételt. Volt, ahogy volt: Emil második gyerekükként születik 1925-ben. A hirtelen növvő, allergiás-asztmás fiúcskát gyakran küldik anyai nagymanyjához falura. Jákon a légzése tisztul, más kór ragadja el.

Talál ott egyszer egy egérrágt, piros vászonkötésű könyvet: népdalok szöveggyűjteménye. A versformák hatása lenyűgöző. Az elemista keresni, olvasni, tanulni kezd mindenféle poétikát. Vonzalma és bátorsága viszont még nincs szinkronban. Ugyan már hétévesen ott sertepertél a Szombathelyi Katolikus Legénykör színiprodukciói körül, úgy hiszi: felnőve legfeljebb díszletező lesz, kellékes. A közszerepléstől retteg. Tizenégy éves, amikor vásott barátja, bizonyos Prisznyák Gyuri – Emil tudtán kívül – benevezi egy szombathelyi előadói vetélkedőre. Mint a vesztőhelyre, úgy indul a színpad felé. Versenygyőztesként, félelmeiktől szabadulva jön le róla. 1939-et írunk. Édesapja is rábólint a tervezett színpályára. Még azt is megvallja: saját, korán elvesztett apja egykor színesztrupp élén járta a Monarchiát.

A háborúról, ugye, nem szabad beszélni. Keres Emil története '45-től folytatható, amikor bekerül a Színiakadémia. A Horváth Árpád Kollégium lakója lesz. Osztályfőnöke előbb Abonyi Géza, majd Ladányi Ferenc. Évfolyamában – többek között – Békés Itala, Gera Zoltán, Kohut Magda, Szirtes Ádám. Néhány növendékársával rendszeresen beoson „leskelődni” a Nemzeti Színház próbáira. Major Tamás, Gellért Endre tanári instrukcióit hallgatják a kakasülőről. Idővel Majorék maguk mellé rendelik őket. Keres Emil ez ügyben nem retusál: a színbőlények érdeklődésének fő oka lehetett, hogy zajlott a színházak államosítása, szükség volt káderekre. Ami az eszmét illeti: ő von haus aus baloldali.

Diplomázva osztálytársaival együtt a frissen alakuló Honvéd Színházhoz kerül, majd egy év után szétszórják őket. Keres három évet tölt a Nemzetiben. Huszonkilenc évesen kinevezik a szolnoki Szigligeti Színház igazgatójának. Mély víz: patrónusai kíváncsiak, sülyed-e, vagy fennmarad.

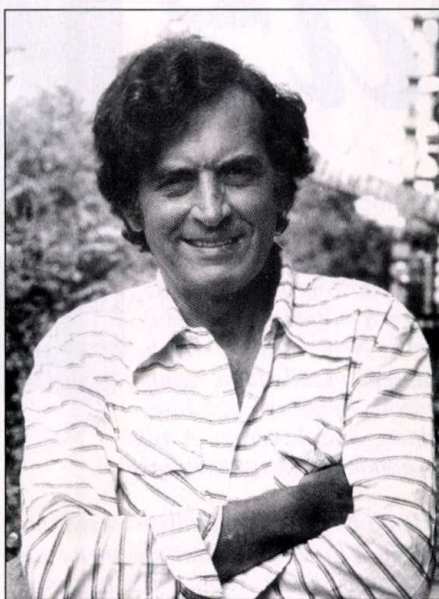
Töredék

(Radnóti-emlékműsor, 1973)

ős direktor

Családi kép a harmincas évekből (fent)
Az ifjú színész (lent)

KOVALOVSKY DÁNIEL FELVÉTELE

Eleinte ágál, helyi pártemberekkel vitázik. Közben színházához szerződötti vitéz Bánky Róbertet, a Kassai Színház – pályáról leléptetett – egykori igazgatóját. Bánky remek színész, de Kassán korábban irredenta darabokat is játszatott. Szolnokon egy ideig csendesen szemléli ifjú direktora csörtéit, majd félrehívja. Elmeséli, hogy amikor ő Kassán direktor lett, mindjárt bekoportogtatt a színházat fenntartó polgár-

mesterhez, s megkérdezte: „Felesége önagységának mi a kedvenc darabja?” Aztán azt vagy eljátszatta, vagy – ilyen-olyan okos kifogással – nem. A vizit után mindenesetre könnyebben boldogult.

Keres Emil értette a tanulságot. Ma úgy fogalmaz: az eszmecserek emberének tartja magát.

Szolnokon mégis csupán három évet tölt, majd öt évre színészként a Víg-

színház társulatához kerül. Igazgatónak legközelebb 1961-ben nevezik ki a Thália Színházba. Látszat szerint: Kazimir Károly untermanjának.

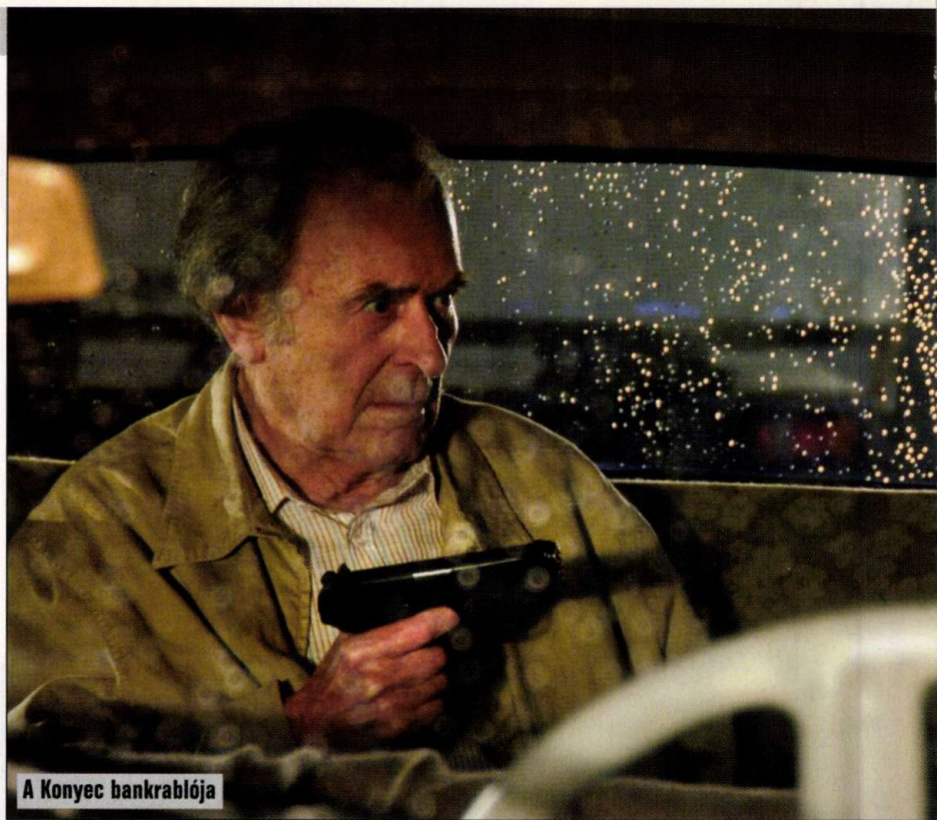
Keres Emil azt mondja: közös elképzelés volt az egyrendező színház megvalósítása. Közös akarattal vittek színre olyan műveket, mint Csurka István-tól a *Ki lesz a bálánya?*, Görgy Gábertől a *Komámasszony, hol a stukker?*, Fejes Endrétől a *Rozsdate-*

mető. Hosszan lehetne sorolni. Egyik bemutatását Kazimir, a másikat Keres szorgalmazta. Együttes eredmény az ország első stúdiósínházának létrehozása. Igaz, még Aczél György is kérdezte egyszer: miért engedi mindig maga elé a „motoron” Kazimirt? Keres azt felelte: nagy sebességnél hátul nehezebb, ott kell tartani a balanszot.

Tháliás korszakára esik hatéves időszaka az MSZMP Központi Bizottságában. Megválasztásakor nyilatkozta: a művészet feladata a valóság bemutatása. Hozzátette: a művészek megtanulták, ha túlzásba viszik, akkor a legszebb meggyőződés is vallássá lehet, amely merevségével, dogmaival torzítja a valóságot. 1966-ot írják.

Tizenhárom év után búcsúzik a Tháliától, Kazimir Károlytól. Egyikük kifáradást érzett, a másik nem. Kazimirral már nem lehet eszmét cserélni a történekről. Át kell hát ugrani a részletet. Lényeg: maradtak barátok.

Keres Emil a nyugdíjba vonuló Szendrő Ferenc helyét veszi át az Irodalmi Színpad élén. Átmenetinek látzik a feladat, ideiglenesen vállalja, két évre. Színészi pályafutást tervez. Ám ő sosem tartotta elválaszthatónak a szí-

nészetet és az előadó-művészetet. Az Irodalmi Színpad sajátos közege mint-ha karakterére lett volna kitalálva. Szerkesztőségként és színházként kez-

di működtetni az intézményt. Pódiu-mán klasszikus és kortárs irodalom. A szerkesztett, „vágott” anyagok akkoriban revelációként hatnak. A társulat

Egy székház

Lenin körút 9–11. Néhány lakcímemet már rég elfelejtettem, de erre a címre életem végéig emlékezni fogok.

Huszonöt évesen kerültem be a HÁZ-ba mint a Magyar Hírlap ifjú újságírója, s a rendszerváltozás szele sodort ki onnan, amikor a lapot privatizálták, és az új tulajdonos, a kalandos életű és titokzatos halálú Robert Maxwell egy laktnyába költöztette a szerkesztőséget. Voltaképpen el sem búcsúztam a harmadik emeleti, a körút és a Dohány utca sarkára néző szobából, ahol az íróasztalomon egy nagy lengyel írógép állt. Legtöbb kollégámmal ellentétben én nem diktáltam, magam gépeltem a cikkeimet, amelyeket aztán ólombe-tűbe öntöttek a háztömb hátsó felén, az Osvát utcára nyíló nyomdában. Mi persze nem mentünk ki az utcára. A régi pes-ti házak közti titokzatos folyosókon és zuglépcsőkön ereszkedtünk alá a szedőterem és a nyomdagépek világába.

Éppen a berlini (akkor még, utoljára nyugat-berlini) filmszínházon voltam 1990 februárjában, a költözködés idején. Íróasztalom nem ürítették ki a kollégák. Hetekig terveztem, hogy az asztalon és a fiókban maradt levelekért, könyvekért, papírokért bemegyek, de a búcsúlátogatás valahogy mindig elmaradt.

A székház – a nevezetes New York-palota – jó egy évtizedig üresen és egyre romosabban árválkodott a körúton, s jólesett a gondolat, hogy voltaképpen még ott az irodám a harmadik emeleten, feltehetően a régi helyén áll a kopott íróasztal és a lengyel írógép. De soha sem léptem be az épületbe. Tudat

alatt nem akartam kiköltözni a székházból, el-búcsúzni tőle. Szerettem a gondolatot, hogy va-lami még köt hozzá. Aztán szállodává építették át, és az egykori Hungária/New York kávéház kirakataiban, amennyire a villamosból látom, olasz táskák díszelnek. Nem vágyom sem a táskaboltos kávéházba, sem a szállodába, aztán meg a cím is megváltozott: Erzsébet vagy Teréz körút lett, e kettőt mindig összekeverem. A régi cím és a régi székház gondolatban így még inkább az enyém maradt.

Úgy nagyjából minden a New York-palotában történt meg velem azokban az években. Először korrektor voltam a kulturális rovatnál, közben tévékritikákat írtam, s néhány hónap múlva már megjelent az első publicisztikám is. Már az első évben beírtam az újságíró-iskolába, ami akkor nemcsak ingyenes volt, de fizetést is kaptam mellette. S mert egyik mes-terem szerint újságíró soha sem ír a megjelenés esélye nél-kül, egy-két helyszíni iskolai dolgozatomat indigóval írtam, hogy a másodpéldányt átgépelve cikként is leadjam a Ma-gyar Hírlapba. Verseim és novelláim jelentek meg más la-pokban, melyek szerkesztősége szintén a székházban volt. A Magyar Nemzeté alattunk, a második emeleten, ott volt az Új Tükör is, a folyosó végén a Móra Kiadó, ahol Kormos Ist-ván és a nemrég elhunyt Nagy Gáspár dolgozott. A Madár-úton című antológiában jelentek meg először kötetben a ver-

GÁTI GYÖRGY FELVÉTELE

nélküli teátrumban fellép az akkori színházi élet legjáva. Emlékidézőnek két név: Latinovits Zoltán, Gábor Miklós.

Keres a televízióval, rádióval, írószövetséggel szövetkezve megszervezi az Előadóművész Fesztivált. A telt házas rendezvények éveig mintaként szolgáltak a közművelés tárgykörében. Akárcsak az irodalmi presszók produkciói vagy művészek rendhagyó irodalomórái az iskolákban. Mondhatjuk: mind mögött „keresd csak Kerest”.

A hetvenes évek közepére Keres Emil színháza – átépítve és saját társulattal – felveszi Radnóti nevét, de még marad színpad. Színházzá már csak igazgatójának nyugdíjba vonulása után „léptetik elő”. De a nagyobb ranghoz nyugalmazott direktorának ízlése, műveltsége, intellektusa is erős alapot adott.

Hatvanévesen búcsúzott a társulattól. Ahogy ígérte, s amit senki addig el nem hitt. Az ő posztja volt az első, amelyre pályázattal kerestek utódot.

Több mint húsz éve már ennek is. Azóta – a másokért való felelősség nyűgétől szabadulva – színészként teszi a dolgát. Kettőt-hármat játszik évadonként vendégként és volt színházában. Ám változott a rendszer, vele hivatásának rangja. A Konyec nyolcvankét évesen kapott főszerpe után fedez-

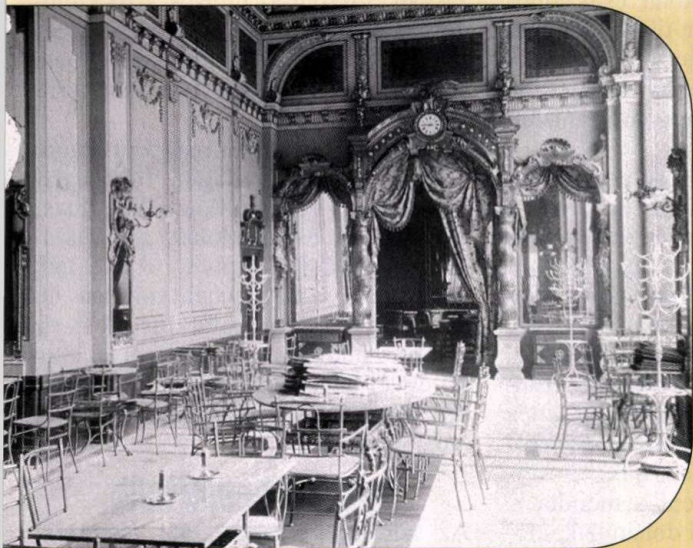
te föl újra a szélesebb publikum. Ismerősök hívják csodálkozva. Van, akit talán az is meglep, hogy még él.

Derűvel meséli sajátos, újdont helyzetét. Ifjú színésznek trambulín az ilyen filmes lehetőség, ő életében először hatyúdalként kapta meg. El tudja fogadni. A volt direktor véletlenül találkozott pár éve buddhistákkal. Később főiskolájukra is beiratkozott. Filozófiájukban hiteles fogódzót talált mindahhoz, amiben mindig is hitt.

Nyolcvankét év nem kis idő. Volt még benne negyven év házasság, nagyszerű, áldozatra képes társsal. Van két fiú, három unoka. Özvegységben eltelt tizenhat esztendő.

„Érdeklí ez a nagyközönséget?” – kérdezi újra és újra, amikor életéről faggatom.

Nyilatkozta, elmondja ismét: színész csak szerepein, elmondott versek által képes mutatni valamit önmagából. Mely képesség persze kötelesség. De esetükben minden egyéb sallang, a színpadon kívüli létezés kényszerű velejárói. Utóbbiakból ítélni – látszatot szül. Keres Emil eleméz. Valójában a hajdani barát, Váci Mihály színházi vendégeknyvbe írt sorait. ■

seim, ahova Gazsi protezsált be, Kormost inkább csak a folyosón és a kávéházban láttam. Ugyanabban a háztömbben, de a Rákóczi úti oldalon volt a Népszava szerkesztősége, ahol Kiss Dénes szerkesztette az irodalmi rovatot. Megtisztelő gyakorisággal közölte verseimet. (Akkori irodalmi társaim és szerkesztőim, akikhez közel álltam, azóta többnyire a jobboldalon kötöttek ki: érdemes lenne végiggondolni, miért.)

Az épület amúgy a Lapkiadó Vállalat, Siklósi Norbert birodalmának székháza volt, amely a nyolcvanas évek félszocializmusában félkapitalista sajtótrösztként működött, nyereségesen. A nyereség, ha jól tudom, a közlönyökből és egy-két színes magazinból származott, Siklósi részint a két napilapjára, részint az irodalmi és kulturális lapokra költötte. De valami kevés jutott belőle az ellenzékinek számító s a publikálástól eltiltott írók, újságírók foglalkoztatására is. Az ugyanis olyan világ volt, amikor a büntiben levő kolléga nem dol-

gozhatott, de fizetést azért kapott. (Nyilván nem mindenki: de akit a Lapkiadóban ismertem, az bizonyosan.)

Életemben először ott értettem meg, hogy a politika mennyire eltorzítja a valós értékrendet. Csurka István éppen írt vagy mondott valamit, amiből politikai botrány lett, s legújabb csínytevésének történetét nagy hangon ismertette a második emeleti lift előtt. Népes hallgatóság gyűlt köré, és a nagy mesélőt szerényen hallgatta Mészöly Miklós is. Akkor őt tartottam a legnagyobb élő magyar prózaírónak, Csurkát pedig giccsörnek, talmi művek felszínes gyárosának gondoltam. (Nem politikai okokból: Mészöly ellenzékinek is komolyabb volt a szememben.) Esztétikai értékrendemet sértette, hogy egy Mészöly Miklósnak a nagy kör szélén szerényen hallgatnia kell egy Csurka tirádját. Amikor aztán Mészöly Miklós szövegíró társam lett a Demokratikus Chartában, Csurka pedig nagy ellenfelünk, sokszor visszaemlékeztem erre a pillanatra.

Talán könyvet kellene írni azokról az évekről, arról a székházról. De egy (volt?) újságíróhoz talán mégis méltóbb így, tárcában, futva megemlékezni a HÁZ-ról. Lenin körút 9–11. Magyar Hírlap, kulturális rovat. Sok éve képviselő vagyok, de ha a kulturális bizottságban van dolgom, ösztönösen eltévesztem a szót, s azt mondom az asszisztentsemnek: megyek a kulturális rovatba.

Nincs visszaút a régi házba, de amíg élek, emléke bennem él. Fiatal voltam, és – akkor úgy gondoltam – szabad. Ma már részben másképp gondolom. De a fiatalság emlékét ne öljük meg a „ma már” savanykás okoskodásával.

HEGYI GYULA